

Єдине нормативне поле технічного регулювання та стандартизації

М. Гінзбург, доктор технічних наук, начальник відділу,
Інститут транспорту газу, м. Харків

Единое нормативное поле технического регулирования и стандартизации

М. Гинзбург, доктор технических наук, начальник отдела,
Институт транспорта газа, г. Харьков

Unified Regulatory Field of Technical Regulation and Standardization

M. Ginzburg, Doctor of Technical Sciences, Department Head,
Gas Transportation R&D Institute, Kharkiv

У статті показано місце технічного регулювання (ТР) та стандартизації в системі регулювання економіки, визначено структуру єдиного нормативного поля ТР і стандартизації та місце нормативно-правових актів з питань технічного регулювання (НПА ТР) у загальній системі українського законодавства.

Намагання України інтегруватися в європейський **економічний та правовий простір** з метою подальшого набуття членства в Європейському Союзі (ЄС) робить доцільним запозичення корисного досвіду, яке б наблизило українські системи ТР і стандартизації до європейських. Проте ефективним чужий досвід може бути лише тоді, коли запозичені елементи органічно входять до наявних систем. Це зумовлює потребу проаналізувати українські та європейські системи, щоб визначити їхні спільні риси та відмінності. Оскільки як **ТР**, так і **стандартизація** не самоціль, а елементи системи регулювання господарської діяльності, їх треба розглядати виключно з системних позицій саме під цим кутом зору.

Проте в сучасному українському законодавстві послідовно не показано місця **ТР** як складника системи державного регулювання господарської діяльності. Так, закон [1] уперше в українському законодавстві визначив поняття **технічне регулювання** та вніс зміни до ст. 15 кодексу [2], після чого вона набула нової назви **«Технічне регулювання у сфері господарювання»**. Разом з тим ст. 12 цього самого кодек-

су з переліком засобів державного регулювання залишилася у старій редакції, ніяк не пов'язаній з новим змістом ст. 15, і тому продовжує тлумачити **стандартизацію** та **сертифікацію** як засоби державного регулювання. Так само, закон [3], визначаючи у ст. 5 мету стандартизації, чітко не вказує на місце стандартизації у системі регулювання господарської діяльності та не розкриває ані принципової відмінності стандартизації від ТР, ані взаємозв'язків між ними.

Видані останніми роками підручники для вищих навчальних закладів з курсу «Державне регулювання економіки» детально викладають різні методи державного регулювання ринкової економіки, проте не містять поняття **ТР**, а **стандарти** розглядають як адміністративний засіб державного регулювання [4, с. 25; 5, п. 1.7].

Таке «радянське» розуміння ролі стандартизації не відповідає сучасним міжнародним та європейським підходам і робить актуальним вивчення передового міжнародного досвіду щодо співвідношення ТР і стандартизації. Результати подібних досліджень зокрема викладено в роботах [6; 7].

Автор [6], ґрунтуючись на матеріалах Організації економічного співробітництва та розвитку (англ. Organisation for Economic Co-operation and Development, скор. OECD) та Організації азійсько-тихоокеанського економічного співробітництва (англ. Asia-Pacific Economic Co-operation, скор. АРЕС), розглядає принципи, форми та способи державного регулювання в розвинених країнах і роль стандартизації у досягненні мети ТР. Отримано такі найважливіші, на наш погляд, результати. По-перше, доведено, що **ТР** — це одна із найсуворіших форм державного регулювання. По-друге, показано, що **стандартизація** — це не складник ТР, а самодостатня діяльність, аспекти та об'єкти якої виходять далеко за межі інтересів ТР, а ТР використовує лише доробок певного напрямку стандартизації.

У роботі [7] стандарти та технічні регламенти розглянуто з двох поглядів — як з погляду користувачів і заінтересованих сторін, так і з погляду держави та її органів. У цій статті також підкреслено, що «цілі та завдання стандартизації ... є **багато-значними**. Вони охоплюють цілі сприяння безпеці відповідного об'єкта стандартизації. Разом з тим було б **некоректно сказати**, що це є основною метою стандартизації»¹.

Проте, досліджуючи досвід розвинених країн, треба враховувати, що попри значний шлях у реформуванні української економіки між нею та економікою ЄС ще зберігаються суттєві (принципові) відмінності, до яких привертають нашу увагу європейські експерти [8].

Мета цієї статті — проаналізувати наявну в Україні систему регулювання економіки, показати місце **ТР** і **стандартизації**, визначити структуру єдиного нормативного поля для них і місце НПА ТР у загальній системі українського законодавства.

1 ТР і стандартизація як засоби регулювання економіки

Розрізняють **планову економіку**, або **економіку командного типу** (англ. planned economy, command economy), та **ринкову економіку** (англ. market economy).

У **плановій економіці** основні засоби виробництва належать державі, й тому державні органи регулюють асортимент та обсяг виробництва всіх товарів і послуг, ціни на них, розміри заробітної плати. Інвестиційні програми також приймають централізовано. Позитивними ознаками такої системи є можливість сконцентрувати всі ресурси на виробництві певної продукції, що може бути важливим під час війни; близькі до нульових інфляція та безробіття, незначне соціальне розшаровання.

Проте ця економічна система має суттєві нездоланні вади, основними з яких є такі:

- неможливість оперативно реагувати на потреби суспільства, що спричинює постійний дефіцит багатьох товарів і послуг, які користуються попитом, висока ймовірність ухвалення неправильних рішень щодо інвестицій, обсягів виробництва тієї або іншої продукції (послуг);

- відсутність у товаровиробників (надавачів послуг) стимулів ефективно використовувати ресурси, розширяти асортимент товарів і послуг, запроваджувати прогресивні технології;

- нездатність своєчасно замінювати застаріле обладнання, бо це потребує тимчасово зупиняти виробництво і призводить до невиконання плану випуску продукції.

Типовим прикладом планової економіки була економіка України у складі СРСР, а зазначені вади стали економічним підґрунтям розпаду СРСР. Цікавим з погляду розглядуваного у нашій статті питання є роль стандартизації у такій системі господарювання. Річ у тім, що планова економіка СРСР працювала за принципом однієї великої корпорації, і тому стандарти виконували роль внутрішньовиробничих норм, вимоги яких мали **обов'язковий характер**, а самі ці документи були нормативними актами і входили до **системи радянського законодавства** [9, с. 50]. Пригадайте запис у стандартах «*Несоблюдение стандарта преследуется по закону*». Отже, у плановій економіці не було поняття **ТР**, а саме **стандартизація** була складником системи державного регулювання [8, с. 4].

Ринкова економіка ґрунтується на товарно-грошових відносинах, різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності, вільній конкуренції товаровиробників (надавачів послуг), які володіють, користуються, розпоряджаються засобами виробництва, і працівників, які є власниками своєї робочої сили. У її рамках функціують такі основні ринки: 1) товарів і послуг; 2) праці; 3) фінансових ресурсів. Ринковій економіці властивий механізм **ринкового саморегулювання**², який діє під впливом стихійної дії закону вартості, співвідношення попиту та пропозиції, а також конкуренції. Проте ринкове саморегулювання не є всеосяжним, воно теж має певні обмеження та вади, які особливо посилюються з появою монополій і поглибленням процесів усунювання капіталістичного виробництва, а також

² **Саморегулювання** — здатність системи самостійно, без впливу ззовні, реагувати на збурення, що порушують її нормальне функціонування. Цього досягають за допомогою **зворотного зв'язку** й реалізують у формі **самоналаштування** й **самоорганізації**, тобто здатності системи самостійно, без впливу ззовні, змінювати свою структуру, удосконалювати керування виробництвом [10, с. 873].

¹ Тут і далі у цитатах наше виділення — М. Г.

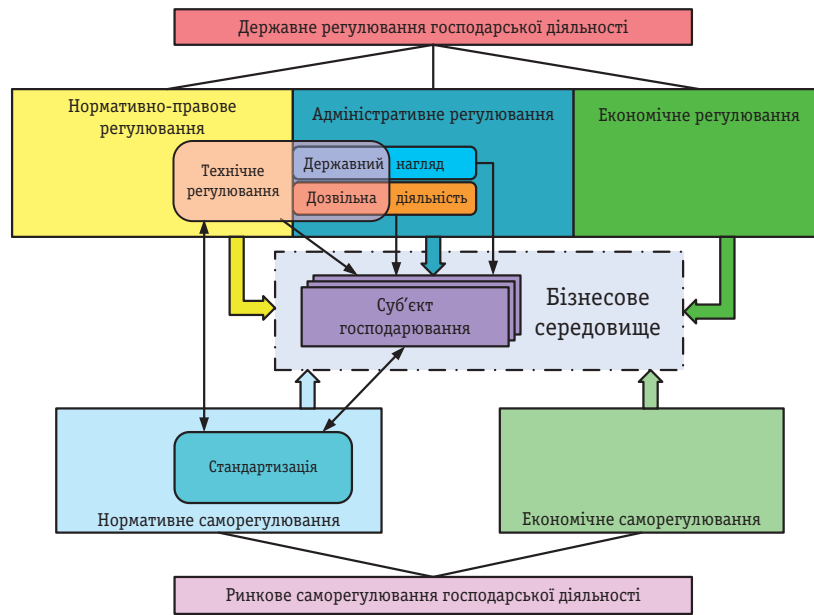

Рис. 1. Система регулювання економіки

зі зрощуванням промислового та банківського капіталів. Запобігати економічним кризам, обмежувати зростання безробіття та кількість банкрутств, стримувати монополістичні тенденції, розвивати та підтримувати конкурентне середовище, поліпшувати соціальні наслідки стихії ринку може лише державне регулювання економіки. За його ступенем розрізняють:

- вільну ринкову модель, фактично позбавлену державного регулювання. Така модель повністю вичерпала себе ще в період економічної кризи 30-х років XX ст., коли стала очевидною потреба віднайти додаткові регулятори ринку, керувати якими має держава;
- ліберальну модель з незначним державним регулюванням;
- соціальноорієнтовану модель зі значним втручанням держави в розвиток економіки [5, п. 1.4; 10, с. 873, 1209].

Згідно з Конституцією [11, ст. 1], «Україна є суверенна і незалежна, демократична, **соціальна, правова держава**». А згідно з кодексом [2, ст. 5], «правовий господарський порядок в Україні формується на основі **оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави**».

Виходячи з цього, система регулювання господарської діяльності складається з двох підсистем: **державного регулювання та ринкового саморегулювання** (рис. 1). У свою чергу в підсистемі **державного регулювання** виділяють **нормативно-правове, адміністративне та економічне регулювання**.

Нормативно-правове регулювання господарської діяльності³ — це діяльність держави з установлювання обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права [4, с. 22; 5, п. 1.7.1]: товаровиробників, надавачів послуг, споживачів товарів і послуг та державних органів, що регулюють господарську діяльність. Предметом нормативно-правового регулювання економіки є відносини між:

- фізичними та юридичними особами стосовно майнових прав (прав власності, прав господарського відання, прав оперативного управління, прав оперативного користування майном);
- товаровиробником (надавачем послуг) і споживачем;
- суб'єктами господарської діяльності (виробник — посередник, замовник — підрядник, боржник — кредитор, власник — орендар тощо);
- державними органами та суб'єктами господарської діяльності;
- державними органами та громадянами з приводу захисту їхніх економічних прав та інтересів;
- державними органами з приводу розподілу повноважень, визначення їхнього правового статусу тощо.

У цьому комплексі відносин є чотири групи технічних вимог до продукції або пов'язаних з нею

³ Цей термін ужито в [2, ст. 7], тоді як в економічній літературі, наприклад в [4, с. 22; 5, п. 1.7.1], зазначене поняття позначають терміном **правове регулювання господарської діяльності**.

Таблиця 1. Належність певних видів державного нагляду (контролю) до ТР

Сфера державного контролю (нагляду) згідно з [2, ст. 19]	Предмет державного нагляду згідно з [2, ст. 19]	Належність до ТР
1. Зберігання та витрачання коштів і матеріальних цінностей суб'єктами господарських відносин	Стан і достовірність бухгалтерського обліку та звітності	ні
2. Фінансові, кредитні відносини, валютне регулювання та податкові відносини	Додержання суб'єктами господарювання кредитних зобов'язань перед державою, розрахункової дисципліни, вимог валютного законодавства, податкової дисципліни	ні
3. Ціни та ціноутворення	Додержання суб'єктами господарювання державних цін на продукцію та послуги	ні
4. Монополізм та конкуренція	Додержання антимонопольно-конкурентного законодавства	ні
5. Земельні відносини	Використання земель	ні
	Охорона земель	так
6. Водні відносини і лісове господарство	Використання вод і лісів, відтворення водних ресурсів і лісів	ні
	Охорона вод і лісів	так
7. Виробництво та праця	Безпека виробництва та праці	так
	Додержання законодавства про працю	ні
	Пожежна, екологічна, санітарно-гігієнічна безпека	так
	Дотримання обов'язкових вимог щодо умов здійснювання господарської діяльності	ні
8. Споживання	Якість продукції та послуг	ні
	Безпечність продукції та послуг	так
9 Зовнішньоекономічна діяльність	Технологічна та екологічна безпека	так
	Економічна та соціальна безпека	ні

процесів, систем і послуг, персоналу та органів [1, ст. 1, 13], які:

- 1) забезпечують «захист життя та здоров'я людини, тварин, рослин»;
- 2) усувають загрози для «національної безпеки»;
- 3) забезпечують охорону «довкілля та природних ресурсів»;
- 4) запобігають «недобросовісній практиці», тобто введенню в оману споживачів стосовно призначеності та безпечності продукції.

Нормативно-правове регулювання відносин щодо встановлювання, застосування та виконання цих вимог, які далі називатимемо **вимогами технічної безпеки**, є основою ТР і спеціально виділено на рис. 1.

Адміністративне регулювання господарської діяльності — це прямий вплив державних органів на діяльність конкретних суб'єктів господарювання з метою захисту економічних і соціальних інтересів держави, суспільства і окремих споживачів через надавання обов'язкових приписів (наказів, розпоряджень), що визначають безальтернативні способи розв'язування завдань, та встановлювання відповідальності суб'єктів господарювання за ухилення

від виконання цих приписів [4, с. 24; 5, п. 1.7.2]. До основних адміністративних методів належать:

- **ліцензування⁴, патентування⁵, квотування⁶** певних видів господарської діяльності [2, ст. 14], спрямовані на впорядкування господарської діяльності в тих сферах, які не може регулювати ринок;
- **обмежування монопольної діяльності** [2, ст. 18], що передбачає безпосереднє державне регулювання конкретних монополізованих ринків або діяльності конкретних природних монополій централізованим установлюванням кількісних та якісних показників господарської діяльності;
- **дотування та інші методи державної підтримки** конкретних життєво важливих суб'єктів господарювання [2, ст. 16];

⁴ **Ліцензування** — це надавання права конкретним суб'єктам господарювання протягом установленого строку у разі дотримання ліцензійних умов виконувати певні види господарської діяльності видаванням, переоформленням та анулюванням ліцензій.

⁵ **Патентування** — це надавання права конкретному суб'єкту господарювання протягом установленого строку виконувати певні види господарської діяльності у сферах, пов'язаних з торгівлею за готівку, з обміном валюти, з надавання побутових послуг тощо.

⁶ **Квотування** — це встановлювання граничних обсягів виробництва чи обігу певних товарів і послуг.

- **державний контроль і нагляд** за господарською діяльністю [2, ст. 19];

- **дозвільна діяльність** у сфері господарської діяльності, тобто видавання суб'єктам господарювання спеціальних **дозвільних документів** (дозволів, висновків, рішень, погоджень, свідоцтв, інших документів), що надають їм **права на провадження певних дій** щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності, а **без наявності яких суб'єкт господарювання не може провадити такі дії** [12, ст. 1].

Із зазначених адміністративних методів до сфери **ТР** належать **лише** шість чітко визначених видів державного нагляду (контролю), позначені «так» (табл. 1), та відповідні види дозвільних документів, які стосуються дотримання **вимог технічної безпеки** і складають невелику частину від понад 140 видів дозволів, наведених у переліку [13].

Економічне регулювання господарської діяльності — це створювання державними органами фінансових або матеріальних стимулів впливу на економічні інтереси суб'єктів господарювання, що спричиняють їхню певну економічну поведінку, зберігаючи право на вільний вибір [4, с. 26; 5, п. 1.7.3]. Наслідком такої поведінки має стати приведення економіки у стан рівноваги. Основними методами економічного регулювання є:

- **грошово-кредитне регулювання** за допомогою встановлювання курсу національної валюти, облікових ставок, розмірів обов'язкових банківських резервів, грошової емісії, операцій з державними цінними паперами, надавання державних кредитів тощо;

- **фінансово-бюджетне регулювання** через запровадження багатоканального формування бюджету (різноманітні податки, збори, платежі, відрахування), маніпулювання ставками податків і встановлювання державних витрат, норм амортизації⁷ тощо;

- **непрямої вплив держави на ціноутворення** через встановлювання граничних рівнів рентабельності на окремі види продукції (робіт, послуг), контролювання складу витрат на вироблення певної продукції тощо;

- **митне регулювання** переміщення товарів та капіталів через митні кордони України з метою забезпечувати захист національних інтересів та господарську рівновагу;

- **державне замовлення**, тобто формування на контрактній (договірній основі) складу та обсягів

продукції (робіт, послуг), необхідної для пріоритетних державних потреб, розміщування на тендерній основі державних контрактів на постачання (закупівлю) цієї продукції (виконання робіт, надавання послуг) серед суб'єктів господарювання незалежно від їхньої форми власності [2, ст. 13].

З наведеного випливає, що всі ці методи економічного регулювання **аж ніяк не стосуються** встановлювання, застосовування та виконання вимог **технічної безпеки**, тобто **ТР**.

Отже, **ТР** охоплює виключно засоби нормативно-правового регулювання вимог **технічної безпеки** і засоби адміністративного регулювання, спрямовані на перевіряння їх дотримання за допомогою державного нагляду та видавання певних передбачених законом [13] дозвільних документів. Це наочно подано на рис. 1 перетинанням фігури, що позначає **ТР**, з фігурами, що позначають **державний нагляд** та **дозвільну діяльність**.

Розгляньмо підсистему **ринкового саморегулювання** (рис. 1). Вона складається не лише з описаного вище **економічного саморегулювання**, а й з **нормативного саморегулювання (стандартизації)**, тобто діяльності з розроблення та добровільного застосовування нормативних документів (НД), «що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усунення бар'єрів у торгівлі і сприяння науково-технічному співробітництву». «Метою стандартизації в Україні є забезпечення раціонального використання природних ресурсів, відповідності об'єктів стандартизації їх функціональному призначенню, **інформування споживачів про якість продукції, процесів та послуг, підтримка розвитку і міжнародної конкурентоспроможності продукції та торгівлі товарами і послугами**» [3, ст. 1, 5].

Отже, **стандартизація** підвищує конкурентоспроможність економіки і ґрунтується переважно на потребах та ініціативах споживачів і товаровиробників (надавачів послуг). У розвинених країнах стандарти підтримують технологічні інновації та прокладають шлях бізнесу до нових ринків. Зазвичай інноваційна ідея, що знайшла своє місце на ринку, стає основою нового стандарту, який документує прогресивне рішення, перевірене та підтвержене часом. В окремих випадках стандарти передують інноваціям, установлюючи критерії для проектування і задаючи експлуатаційні характеристики, які задовольнятимуть вимоги користувачів [14, с. 24].

Оскільки в ЄС прийняття стандартів сприяє поширенню практики ефективного виробництва ▶

⁷ Найрезультативнішим напрямом амортизаційної політики є механізм прискореної амортизації. Його запровадження дає змогу підприємствам прогресивних галузей економіки вже в перші роки експлуатації машин і устаткування окупити більшу частину їхньої вартості, нагромадити в амортизаційному фонді достатню кількість коштів для інвестування та інновацій [4, с. 28].

і нових технологій [8, с. 18], стандарти переважно розробляють за кошти суб'єктів господарювання, які делегують своїх фахівців працювати в технічних комітетах (ТК) і виплачують їм за це заробітну плату. У роботі цих ТК беруть участь і представники громадських організацій, що захищають інтереси споживачів, та інші заінтересовані сторони. Європейські стандарти приймають незалежні визнані органи стандартизації: Європейський комітет зі стандартизації (*фр.* Comité Européen de Normalisation, *скор.* CEN), Європейський комітет з електротехнічної стандартизації (*фр.* Comité Européen de Normalisation Electrotechnique, *скор.* CENELEC), Європейський інститут телекомунікаційних стандартів (*англ.* European Telecommunications Standards Institute, *скор.* ETSI) [8, с. 57; 15, с. 4, 211]. Користувачі стандартів самі вирішують, які стандарти їх стосуються, а якщо вигоди переважають очікувані витрати, суб'єкти господарювання впроваджують ці стандарти у практику. Навіть у разі високої вартості впровадження (через потребу придбати нове обладнання для виробництва і випробування) малі та середні підприємства часто вирішують застосовувати стандарти, якщо вони дають змогу, здійснивши потрібні нововведення, не втратити конкурентних переваг [7, с. 16].

Інша ситуація має місце в Україні. Бізнесове середовище продовжує вважати стандартизацію не засобом ринкового саморегулювання для підвищення своєї конкурентоспроможності, а засобом адміністративного регулювання економіки. Тому вітчизняні промисловці та підприємці здебільшого не виявляють бажання фінансувати розроблення прогресивних стандартів та делегувати для цього своїх фахівців. Зазвичай, українські ТК розробляють національні стандарти за бюджетні кошти, а частка суб'єктів господарювання у фінансуванні цієї діяльності в середньому складає 2 % і навіть в окремих «найбагатших» галузях не перевищує 10 %, тоді як в європейських країнах цей показник досягає 80 % [16, с. 8; 17].

Зважаючи на викладене вище, **стандартизація** не може бути складником **ТР**, оскільки вони належать до двох різних підсистем регулювання економіки, але між ними є взаємозв'язок (рис. 1), який буде детально розглянуто нижче.

2 Єдине нормативне поле ТР і стандартизації

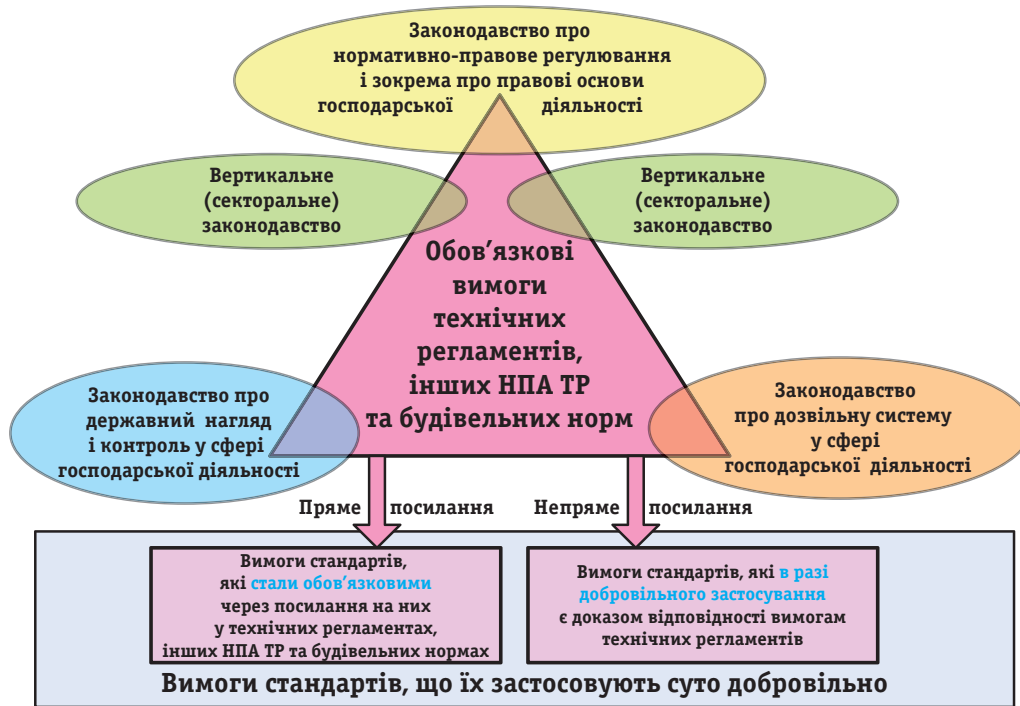
Згідно із Законом [1, ст. 4] «об'єктами стандартизації та/або технічного регулювання є продукція, процеси та послуги, зокрема матеріали, складники, обладнання, системи, їх сумісність, правила, процедури, функції, методи чи діяльність, персонал і органи, а також вимоги до термінології, позначення, фасування, пакування, маркування, етикетування, системи управління якістю і системи екологічного управління». Отже, стандартизація та ТР мають спільні об'єкти, але регламентують їхні різні аспекти.

Зважаючи на це, доцільно розглянути єдине нормативне поле ТР і стандартизації (ЄНП), загальну структуру якого подано на рис. 2. Це поле складається з обов'язкових вимог технічних регламентів, інших НПА ТР і будівельних норм та доповнене вимогами стандартів, які суб'єкти господарювання **заввичай застосовують добровільно**. Серед останніх на рис. 2 виділено дві групи вимог стандартів, які є підґрунтям ТР. Зазначені групи різняться юридично: перша група є зазвичай єдиним способом задовольнити вимоги технічних регламентів (інших НПА ТР, будівельних норм), а друга — одним зі способів [1, ст. 20]. Подають цю відмінність різними методами посилання на стандарти в технічних регламентах.

Першу групу вимог містять національні стандарти, які називають обов'язковими (*англ.* mandatory standard). Згідно з [2, част. 2 ст. 15] застосування таких стандартів чи відповідних окремих їхніх положень стає обов'язковим через **пряме посилання** на них (*англ.* direct reference to standards) у технічних регламентах, інших НПА ТР та будівельних нормах. До зазначеної групи також відносять вимоги стандартів, які встановлюють правила і порядок розроблення відповідних НПА ТР та будівельних норм і тому є обов'язковими в системі ТР, наприклад, вимоги стандартів [18—19].

Другу групу вимог містять стандарти, добровільне застосування яких забезпечує **презумпцію відповідності**⁸ вимогам технічних регламентів та інших НПА ТР. Так, наприклад, тільки під вимоги 22 Європейських директив «Нового підходу» в «Офіційному журналі Європейської комісії» (*англ.* Official Journal of the European Union) опубліковано перелік з 2 233 європейських стандартів, застосування яких забезпечує презумпцію відповідності вимогам директив. Проте самі стандарти залишаються добровільними [20] (*англ.* voluntary standards), тобто нікого **не зобов'язують** застосовувати зазначені стандарти, хоча більшість товаровиробників (надавачів послуг) обирає цей шлях, бо тоді їм самим не треба доводити відповідність товарів (послуг) вимогам директив. Однак товаровиробники (надавачі послуг) завжди мають можливість скористатися іншим підходом, але в такому випадку саме вони мають доводити відповідність використаних засобів вимогам певної директиви [8, с. 18]. Подібну практику запроваджено й в Україні. Згідно з [1, ст. 20] центральний орган виконавчої влади (ЦОВВ) з питань стандартизації на замовлення ЦОВВ, на які покладено функ-

⁸ Презумпція (*лат.* praesumptio) — припущення, яке визнають достовірним, поки не буде доведено зворотнє. Презумпція відповідності — це правове поняття, відповідно до якого визнають, що товаровиробник (надавач послуг), який використовує рекомендований стандарт, тим самим дотримується вимог відповідної директиви. Європейська комісія може позбавити певний гармонізований стандарт аспекту презумпції відповідності у разі, якщо буде доведено, що він не повністю відповідає суттєвим вимогам [20].

Рис. 2. Єдине нормативне поле ТР і стандартизації⁹

ції технічного регулювання у визначених сферах діяльності [21] та розроблення технічних регламентів [22], формує та публікує «Перелік національних стандартів, які в разі **добровільного застосування** є доказом відповідності продукції вимогам певного технічного регламенту». Потраплення стандарту до «Переліку...» називають **непрямим посиланням** на стандарт (англ. indirect reference to standards) у технічному регламенті.

В економічно розвинених країнах частка зазначених двох груп стандартів, що їх використовують у технічному регулюванні, не перевищує 15–20 % від загальної кількості стандартів¹⁰. Решта 80–85 % є результатом реалізації інших, не менш важливих пріоритетів стандартизації, зокрема у сфері проектування, вироблення і реалізування продукції та її якості, технологій, технічної (конструктивної, електромагнітної тощо) та інформаційної сумісності, а також взаємозамінності продукції, узгоджування та ув'язування показників та характеристик продукції, кодування, класифікування, уніфікування, типізації та агрегування машин та виробів, забезпечення єдності методів контролювання й єдності мар-

кування, енергоефективності та енерго- і ресурсоощадності тощо [6, с. 20].

Проте між українською та європейською системами ТР залишаються суттєві відмінності, на які треба зважати.

По-перше, як доведено в [23, табл. 1], в українському законодавстві поняття **технічний регламент** визначено вужче, ніж його розуміє міжнародна спільнота [24, п. 3.6, 3.6.1]. На наш погляд, усунути цю суперечність можна введенням в українське законодавство поняття **нормативно-правовий акт з питань технічного регулювання**, яке відповідало б міжнародному розумінню поняття **технічний регламент** [23, с. 35]. Через довжину (багатослівність) цього терміна доцільно в НД уживати його коротку форму — **НПА ТР**.

По-друге, як зазначалось у [25, с. 12], крім визначених у [1, ст. 1] технічних регламентів в Україні є велика кількість¹¹ інших різновидів НПА ТР та підзаконних актів технічного характеру (рис. 3), які містять **обов'язкові вимоги** до продукції, процесів, послуг і по суті є технічними регламентами в міжнародному розумінні цього поняття. Це, перш за все, нормативно-правові акти з охорони праці (НПАОП) та з пожежної безпеки (НАПВ); санітарні правила і норми, а також правила, положення, інструкції, порядок тощо, затверджені розпорядчими документами Президента, Кабінету Міністрів України (НПА КМУ) та ЦОВВ. Із прийняттям Закону [26] до

⁹ Законодавство, що стосується ТР, поділяють на **горизонтальне** та **вертикальне (секторальне)**. **Горизонтальне законодавство** (англ. horizontal legislation) установлює вимоги до багатьох сфер діяльності або багатьох видів продукції, тоді як **вертикальне законодавство** (англ. vertical legislation) — до окремих сфер діяльності або окремих видів продукції. Зважаючи на це, вертикальне законодавство ще називають **секторальним** (англ. sectoral legislation). Термін **секторальне законодавство** використано в Плані дій «Україна — Європейський Союз» та розпорядженнях Кабінету Міністрів України, що затверджують щорічні заходи щодо виконання цього плану.

¹⁰ За даними [8, с. 19] в ЄС ця частка складає близько 10 %.

¹¹ За нашими оцінками, таких документів кілька тисяч. За даними [8, с. 34], лише у сфері гігієни праці, радіаційної гігієни тощо таких документів близько 700.

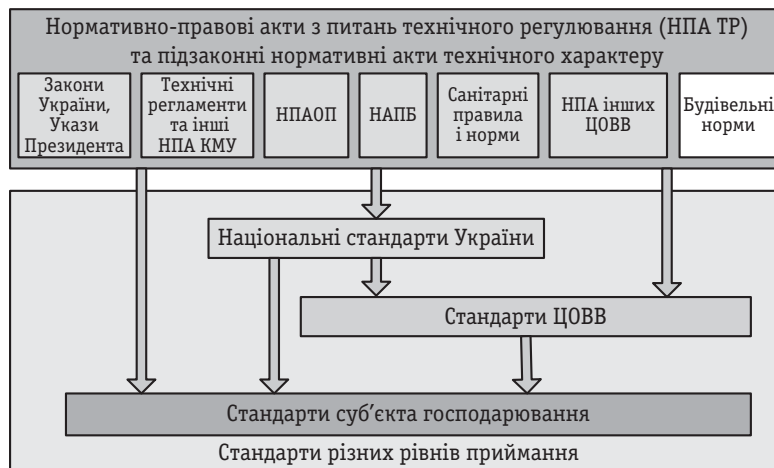

Рис. 3. Різновиди НД, що утворюють єдине нормативне поле ТР і стандартизації

обов'язкових НД також належать **будівельні норми**, що їх у ст. 1 Закону визначено як **підзаконні акти технічного характеру**. Головною проблемою є те, що ці НД негнучкі, бо не відповідають концепції «Нового підходу», оскільки встановлюють як обов'язкові не лише суттєві вимоги, а й детальні способи, як їх задовольнити. Крім того, вони слабо пов'язані із сучасними національними стандартами України, гармонізованими з міжнародними та європейськими. Щоб вимоги цих НД стали обов'язковими для суб'єктів господарювання незалежно від форм власності та адміністративного підпорядкування, їх має бути занесено до **Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів (ЄДРНПА)**, створеного відповідно до [27]¹². Викладені у [28] правила, яким має відповідати акт, щоб бути зареєстрованим, зорієнтовано на подавання норм права і не пристосовано для викладання технічних вимог з формулами, схемами, графіками, креслениками тощо. Можливо, щоб саме уникнути цих проблем, законодавець у [26, ст. 1, 10.7, 11.1] визначив будівельні норми як підзаконний акт технічного характеру, який з одного боку є обов'язковий, а з іншого не підлягає державній реєстрації в **Міністерстві юстиції** (Мін'юсті). На нашу думку, вихід має бути іншим і ґрунтуватися на концепції «Нового підходу» — у НПА ТР треба залишити лише обов'язкові суттєві вимоги з посиланнями на національні стандарти, які містять один чи кілька можливих способів задовольнити ці вимоги. У зазначених стандартах природно знайдуть місце формули, схеми, графіки, кресленики тощо, потрібні для правильного ро-

зуміння вимог і подані згідно з правилами викладання стандартів [29].

Отже, кожен суб'єкт господарювання має визначити для себе єдине нормативне поле ТР і стандартизації, яке б охоплювало обов'язкові вимоги НПА ТР і підзаконних нормативних актів технічного характеру, що стосуються сфери його діяльності, та вимоги стандартів різних рівнів, які він добровільно вважає за потрібне застосовувати. Щоб забезпечити якісну роботу своїх працівників, кожному підприємству бажано створити власний фонд НД [30], який має містити НД усіх потрібних йому різновидів з поданих на рис. 3.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Ґрунтуючись на системному підході, показано, що:

- **ТР** — це складник підсистеми **державного регулювання** господарської діяльності, який належить до нормативно-правового та адміністративного регулювання;

- **вимоги технічної безпеки є частиною** обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки товаровиробників, надавачів послуг, споживачів товарів і послуг та державних органів, які регулюють господарську діяльність;

- **ТР частково перетинається з державним наглядом і дозвільною діяльністю** та використовує НПА різних видів, на що потрібно зважати, досліджуючи нормативне поле ТР та формуючи фонди НД підприємств;

- **стандартизація** — це складник підсистеми **ринкового саморегулювання** господарської діяльності, ключовий чинник упровадження інновацій та підвищення конкурентоспроможності продукції (послуг), що ґрунтується переважно на потребах та ініціативах споживачів продукції (послуг) та товаровиробників (надавачів послуг). Зважаючи на це

¹² Зауважимо, що згідно з українським законодавством до ЄДРНПА заносяться усі без винятку НПА, затверджені указами Президента України, постановами та розпорядженнями Уряду, і лише зареєстровані у Мін'юсті НПА, прийняті наказами ЦОВВ або розпорядчими документами колегіальних органів (наприклад, постановами Національної комісії регулювання електроенергетики, рішеннями Національної комісії з питань регулювання зв'язку України тощо) [27, п. 2].

розроблення стандартів в розвинених країнах переважно фінансує саме бізнесове середовище;

▪ **стандартизація** не може бути складником **ТР**, оскільки **стандартизація** і **ТР** належать до двох різних підсистем регулювання господарською діяльністю.

2. Наочна структура єдиного нормативного поля технічного регулювання та стандартизації допоможе працівникам служб стандартизації підприємств ефективно створювати та вести фонди НД і завдяки цьому поліпшити якість роботи своїх підприємств.

3. Чітке розмежування функцій ТР і стандартизації та усвідомлення цього українським бізнесовим середовищем дасть змогу ефективно розв'язати проблемні питання системи стандартизації, зокрема роботи технічних комітетів і фінансування розроблення національних стандартів суб'єктами господарювання.

4. Для подальшого наближення української системи технічного регулювання до європейською потрібно:

а) увести в українське законодавство поняття **нормативно-правовий акт з питань ТР (НПА ТР)**, яке відповідало б міжнародному розумінню поняття **технічний регламент** [24, п. 3.6.1], залишивши дефініцію поняття **технічний регламент** згідно з [1, ст. 1];

б) поступово переглянути розроблені в попередні роки НПА ТР, залишивши в них лише обов'язкові суттєві вимоги з посиланнями на національні стандарти, які містять один чи кілька можливих способів задовольнити ці вимоги. У таких стандартах природно знайдуть місце формули, схеми, графіки, кресленники тощо, потрібні для правильного розуміння вимог і подані згідно з правилами викладання стандартів [29].

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» від 01.12.2005 № 3164-IV (з останніми змінами згідно із Законом України від 22.12.2011 № 4224-VI).
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (з останніми змінами згідно із Законом України від 22.12.2011 № 4220-VI).
3. Закон України «Про стандартизацію» від 17.05.2001 № 2408-III (з останніми змінами згідно із Законом України від 01.06.2010 № 2289-VI).
4. Чистов С. М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. — Вид. 2-ге, доопрац. і допов. — К.: КНЕУ, 2004. — 440 с. — Режим доступу: <http://arhivknig.com/biznes-menedzhment-marketing/93594-chistov-s.m.-derzhavne-reguljuvannja-ekonomiki.html>
5. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / Л. А. Швайка — К.: Знання, 2006. — 435 с. — Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-130.html>
6. Шаповал В. Міжнародна практика і досвід технічного регулювання // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2011. — № 2. — С. 16—22.
7. Інклар Алект. Технічні регламенти: рекомендації щодо їхнього удосконалення та впровадження // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2011. — № 4. — С. 15—18.
8. Технічне регулювання в Україні: як забезпечити розвиток економіки і захист прав споживачів. Аналітична доповідь. — К.: Міжнародна фінансова корпорація (IFC), 2008. — 83 с. — Режим доступу: <http://vlasnasprava.info/files/docs/TRSurveyFINALUKR1804.pdf>
9. Терминология государственной системы стандартизации: Справочник / Н. С. Алпеев, Н. С. Андрианова, И. М. Аникин и др. — М.: Издательство стандартов, 1989. — 144 с.
10. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. — 4-е изд. доп. и перераб. — М: Институт новой экономики, 1999. — 1248 с.
11. Конституція України: Прийнята 28.06.1996 (зі змінами згідно із Законом України від 01.02.2011 № 2952-VI).
12. Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 № 2806-IV (з останніми змінами згідно із Законом України від 09.12.2011 № 4154-VI).
13. Закон України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» від 19.05.2011 № 3392-VI (зі змінами згідно із Законом України від 03.11.2011 № 3995-VI).
14. Сучасний стан системи стандартизації США // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2010. — № 4. — С. 24—26.
15. Промислові стандарти та оцінка відповідності: порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України Acquis communautaire Європейського Союзу / М. В. Сенаторов, О. В. Сенаторова — К.: Державний департамент з питань адаптації законодавства Мініюсту України, 2009. — 214 с.
16. Юзьків Я., Тетера В. Координація і планування робіт зі стандартизації // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2010. — № 1. — С. 3—9.
17. Стандартизація має бути ефективним засобом розвитку та модернізації економіки // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2010. — № 5. — С. 31.
18. ДСТУ Б А.1.1-91:2008. Система стандартизації та нормування в будівництві. Вимоги до побудови, викладання, оформлення та видання будівельних норм.

19. ДСТУ Б А.1.1-92:2008. Система стандартизації та нормування в будівництві. Вимоги до оформлення документів при розробленні будівельних норм.
20. Дятлова В. В. Технічне регулювання: механізм адаптації національних систем стандартизації в ЄС / В. В. Дятлова // Економічний форум, 2011. — Випуск 2. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekfor/2011_2/7.pdf
21. Перелік центральних органів виконавчої влади, на які покладаються функції технічного регулювання у визначених сферах діяльності // Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 № 288 (з останніми змінами згідно з постановою КМУ від 16.11.2011 № 1171).
22. Перелік центральних органів виконавчої влади, на які покладається розроблення технічних регламентів // Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 № 288 (з останніми змінами згідно з постановою КМУ від 16.11.2011 № 1171).
23. Гінзбург М. Щодо посилення на нормативно-правові акти та інші нормативні документи загальнодержавного значення // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2009. — № 4. — С. 31—36.
24. ISO/IEC Guide 2:2004 (E/F/R) Standardization and related activities — General vocabulary — Eighth edition 2004 — 60 p.
25. Філіпчук Г., Юзьків Я. Система технічного регулювання в Україні потребує подальшого вдосконалення // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2006. — № 3. — С. 6—16.
26. Закон України «Про будівельні норми» від 05.11.2009 № 1704-VI (з останніми змінами згідно із Законом України від 22.12.2011 № 4220-VI).
27. Указ Президента України «Про Єдиний державний реєстр нормативних актів» від 27.06.1996 № 468/96 (з останніми змінами згідно з Указом Президента від 27.01.1999 № 70/99).
28. Порядок подання нормативно-правових актів на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України та проведення їх державної реєстрації // Затв. наказом Мін'юсту України від 12.04.2005 № 34/5 (з останніми змінами згідно з наказом Мін'юсту України від 25.08.2011 № 2035/5).
29. ДСТУ 1.5:2003. Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів (ISO/IEC Directives, part 2, 2001, NEQ).
30. Гінзбург М. Щодо створення на підприємствах фондів нормативних документів // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2010. — № 3. — С. 25—30. ■

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ ФАХІВЦІВ

ДП «ХАРКІВСТАНДАРТМЕТРОЛОГІЯ» ПРОВОДИТЬ СЕМІНАР**10 квітня 2012 року**

ДП «Харківстандартметрологія» проводить семінар на тему
*«Практичні рекомендації підприємствам
 щодо застосування та дотримання вимог технічних регламентів»*

На семінарі розглядатимуть такі питання:

- особливості застосування технічних регламентів;
- перспективи реформування сфери технічного регулювання згідно з Національним планом дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010—2014 роки;
- перспективи міжнародного співробітництва з питань взаємного визнання робіт з оцінювання відповідності продукції вимогам технічних регламентів;
- практичні рекомендації підприємствам щодо застосування та дотримання вимог технічних регламентів;
- перспективи розроблення та впровадження технічних регламентів в Україні;
- обмін досвідом застосування вимог технічних регламентів у процесі підтвердження відповідності;
- особливості технічного регулювання в Російській Федерації.

Увагу буде зосереджено на впровадженні технічних регламентів:

- безпека машин та устаткування;
- безпека низьковольтного електричного обладнання;
- електромагнітна сумісність обладнання.

За довідками звертатися:

61002, м. Харків, вул. Миросицька, 36
 Тел.: 057-756-38-13, 756-38-12

E-mail: 320@mtl.kharkov.ua
<http://www.hgcsms.kharkov.ua>